

دانشگاه مازندران

بریمانی، فرامرز؛ جلالیان، حمید؛ ریاحی، وحید و مهرعلی تبار، مرتضی (۱۳۹۵). بررسی ابعاد اثربخشی سازمان‌های مالی اجتماع‌محور بر توسعه اجتماعی - اقتصادی نواحی روستایی، *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی* ۳ (۸)، ۱۹۵-۲۲۸.

بررسی ابعاد اثربخشی سازمان‌های مالی اجتماع‌محور بر

توسعه اجتماعی - اقتصادی نواحی روستایی

فرامرز بریمانی^۱، حمید جلالیان^۲، وحید ریاحی^۳ و مرتضی مهرعلی تبار فیروزجایی^۴
تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۰۶

چکیده

امروزه در جهت ایجاد نظامی کارآمد برای تامین مالی روستایی متناسب با رویکرد اجتماع‌محور، نهادهای جدید و بازساخت نهادهای مالی فعلی از ضروریات مهم تامین مالی روستایی در جهت نیل توسعه روستایی شناخته شده است. در این راستا؛ مطالعه حاضر با بهره‌گیری از پارادایم کیفی و روش تحلیل محتوا سعی در شناخت ابعاد اجتماعی - اقتصادی تاثیرگذاری انجمن‌های مالی بر توسعه روستایی دارد. از اینرو ۳۰ نفر از اعضای انجمن‌ها به شیوه گلوله برفی انتخاب شده و با مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته عمیق و مشاهده مستقیم، داده‌ها گردآوری شده و در چارچوب تحلیل محتوای کیفی (رهیافت قیاسی) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. داده‌های پژوهش شامل متن مصاحبه‌ها؛ بصورت واحدهای معنی تقسیم و سپس با فشردگی در ذیل مضمون‌های اصلی‌ای که از ادبیات نظری پژوهش انتزاع شده‌اند؛ دسته‌بندی گردیده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در بعد اجتماعی، انجمن‌ها بر سرمایه‌های انسانی (بهداشت، آموزش، مهارت)، اجتماعی (مشارکت، حمایت، اعتماد، انسجام، آگاهی)، فرهنگی (آشنایی با افراد و مکان‌ها، حفظ سنت‌های بومی، حفاظت از محیط‌زیست و ابنیه فرهنگی) و نهادی (تسهیل بازاریابی، تامین اجتماعی، تقویت عملکرد شورای روستا، آشنایی با مسئولان محلی و عملکردشان) و در بعد اقتصادی بر سرمایه‌های مالی (اعتبار، بیمه و پس‌انداز) و اقتصادی (تنوع درآمدی، کاهش هزینه اقتصادی، امکانات مادی) تاثیرگذار است.

کلید واژه‌ها: تامین مالی روستایی؛ سازمان مالی اجتماع‌محور؛ انجمن اعتبار و پس‌انداز؛ شهرستان بابل.

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه مازندران (نویسنده مسؤل)، f.barimani@umz.ac.ir

۲. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، hamidjalalian@khu.ac.ir

۳. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، vrali2005@yahoo.com

۴. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، mortezamehralitabar@gmail.com

۱ - مقدمه و بیان مسأله

با بررسی تعاریف و اهداف متعدد توسعه روستایی در کشورهای کمتر توسعه یافته این نکته روشن می‌گردد که هر یک از این تعاریف به نوعی کاهش فقر و مبارزه با آن را نشانه رفته‌اند. در این راستا یکی از مهم‌ترین ابزار برون رفت از فقر و افزایش درآمد؛ بحث تامین مالی مورد نیاز روستاییان است (یارون و دیگران، ۱۳۸۱؛ داوان، ۱۳۹۰؛ معظمی، ۱۳۷۷؛ سیواچیتاپا^۱، ۲۰۱۳؛ لالیتا و ناگارجان^۲، ۲۰۰۲؛ کارماکار^۳، ۱۹۹۹). ولی مرور نتایج برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ارائه خدمات بانکی در کشورهای جهان سوم تنها کمتر از ۲۰ درصد از جمعیت را در بر می‌گیرد و بقیه جمعیت این کشورها به منابع اعتبار رسمی دسترسی ندارند (اولامبو^۴، ۲۰۱۲؛ رابینسون^۵، ۲۰۰۱). براورمن^۶ و گواچ^۷ برآورد نموده‌اند که تنها ۵ درصد از کشاورزان خرده‌پا در روستاهای آفریقا و حدود ۱۵ درصد در آسیا و آمریکای لاتین به اعتبارات مالی رسمی کشورشان دسترسی دارند. آنها همچنین نشان داده‌اند که ۵ درصد از استفاده کننده‌گان اعتبارات بانکی، ۸۰ درصد از منابع اعتباری را بخود اختصاص داده‌اند (اولامبو، ۲۰۱۲: ۲). روسنبرگ^۸ ادعا نموده است که ۹۰ درصد از روستاییان در کشورهای در حال توسعه جز منابع مالی غیررسمی، منابع دیگری نمی‌یابند (روسنبرگ، ۱۹۹۴). در ایران نیز بعد از وقوع اصلاحات ارضی در جهت تامین مالی روستایی اقداماتی در زمینه ایجاد نهادهای مالی در قالب تعاونی‌های اعتبار، بانک کشاورزی و صندوق‌های قرض الحسنه و ... انجام گرفته است که مطالعات نشان می‌دهد که در جهت ارتقاء معیشت فقرا موفق نبوده‌اند (رحیمی، ۱۳۸۵، حسن‌زاده، ۱۳۸۲، حسن‌زاده و قویدل، ۱۳۸۴، ازکیا، ۱۳۸۱، طالب و عنبری، ۱۳۸۷). در راستای تلاش انجام شده برای تامین مالی نواحی روستایی؛ بررسی‌ها نشان می‌دهد که این تلاش‌ها مبتنی بر رویکردهای نظری مختلفی بوده است. بررسی سیر تکاملی این انگاره‌ها نشان می‌دهد که در ابتدا دیدگاه دولت - محور و سپس بازار - محور و اکنون در پی شکست این رویکردها، رویکرد اجتماع‌محور

¹ Sivachithappa

² Lalitha and Nagarajan

³ Karmakar

⁴ Oluyombo

⁵ Robinson

⁶ Braverman

⁷ Guasch

⁸ Resenberg

در تامین مالی نواحی روستایی^۱ مد نظر قرار گرفته است (آن‌یانگو^۲، ۲۰۱۰: ۱۱). از اینرو امروزه در جهت ایجاد نظامی کارآمد برای تامین مالی روستایی متناسب با رویکرد نوین، نهادسازی-های جدید و همین‌طور بازساخت نهادهای مالی فعلی از ضروریات مهم تامین مالی روستایی در جهت نیل توسعه روستایی شناخته شده است. در این زمینه یکی از تجربیات موفق، بکارگیری سازمان‌های مالی اجتماع‌محور^۳ است که در سطح روستاها می‌توانند به عنوان واسطه‌های مالی جهت تجهیز پس‌اندازهای خرد روستاییان و گسترش خدمات اعتباری عمل نماید و بر انگاره جدید تامین مالی روستایی جامه عمل بپوشاند (جوانمردی، ۱۳۸۴: ۲۶۹). این سازمان‌ها امروزه به عنوان قوی‌ترین مدل برای تامین خدمات مالی نواحی روستایی شناخته شده‌اند (آدامس و دیگران^۴، ۲۰۱۵: ۱۱۹). از سویی؛ مطالعات میدانی محقق در نواحی مورد مطالعه نشان می‌دهد که در بازارهای مالی روستایی^۵ در زمینه تامین مالی مورد نیاز روستاییان تنها نهادهای رسمی^۶ - دولتی و نیمه‌دولتی (بانک کشاورزی، تعاونی‌های اعتباری، کمیته امداد و ...) نیستند که بعنوان موسسات مالی روستایی فعال می‌باشند؛ بلکه علاوه بر آنها، نهادهای مالی غیررسمی^۷ انتفاعی^۸ (سودجویانه مثل پیش خریداران محصولات دامی و زراعی، رباخوران، سکوه‌های خرید شیر، نسبه‌خری و ...) و غیررسمی غیرانتفاعی^۹ (غیرسودجویانه مثل سازمان‌های مالی اجتماع-محور به شکل‌های انجمن‌های اعتبار و پس‌اندازهای چرخشی^۹ و ذخیره‌ای^{۱۰} ...) نیز در سطح منطقه در بازارهای مالی نقش دارند؛ که گاهی اوقات نقش پررنگ‌تر از نهادهای رسمی ایفاء می‌کنند. در این میان انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز روستایی که شکلی از سازمان‌های مالی اجتماع محور هستند اهداف اقتصادی - اجتماعی را نواحی روستایی دنبال می‌کنند و در این مسیر، سیر افزایشی و طریق پایدار تمایل دارند.

1 Community-based approach to finance rural areas

2 Anyango

3 Community-based Financial Organizations (CBFOs)

4 Adams et al

5 Rural Financial Markets (RFMS)

6. Formal institutions

7 Profit Informal institutions

8 Non - profit Informal institutions

9 Rotating Saving and Credit Associations (ROSCAS)

10 Rotating and Accumulating Savings and Credit Associations (ASCRA)

از سویی؛ محدوده مطالعه پژوهش حاضر یک ناحیه جنگلی - کوهستانی با روستاهای کوچک و پراکنده است که همانطور که شاه^۱ بیان می‌دارد در اکثر موارد، نواحی جنگلی (بجز موارد استثنا) بخاطر حاشیه قرار گرفتن و انزوای جغرافیایی، رشد نیافتگی بازار، عدم توسعه صنعتی، ضعف در خدمات‌رسانی مثل آموزش، بهداشت، رفاه و ... و بار تکفل بالا شکلی از تله فضایی فقر با غلظت بالا در این مناطق شکل گرفته است (Shah, 2007: 1)، برای محدوده مورد مطالعه مصداق می‌یابد. در واقع نواحی مورد مطالعه؛ نواحی‌اند که فاصله از شهر؛ پراکندگی روستاهای تراکم پایین جمعیت و دسترسی نامناسب مشکلاتی را در زمینه خدمات-رسانی (از جمله خدمات مالی) ایجاد کرده است. در مجموع؛ با توجه به اهمیت تامین مالی در توسعه روستایی و همچنین ضرورت بکارگیری رویکرد نوین در تامین روستایی و وجود انجمن-های اعتبار و پس‌انداز به عنوان یک فرصت برای عملیاتی نمودن رویکرد جدید؛ سوال اینجاست که این انجمن‌ها بر کدام یک از ابعاد اجتماعی - اقتصادی توسعه روستایی تاثیرگذار است؟

۲ - پیشینه پژوهش

۲ - ۱ - پیشینه تجربی پژوهش

بررسی‌های متعدد نشان می‌دهد انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز بر زندگی اعضاء و جوامع روستایی اثرات مثبت و در برخی موارد محدود تاثیر منفی داشته است (راتینام و آگودوگا^۲، ۲۰۱۴). شارما^۳ (۲۰۰۱) نشان داده است که عضویت روستاییان در گروه‌های خودیار باعث افزایش سطح درآمد، پس‌انداز، ارتقای ظرفیت وام‌گیری و بالا رفتن پایداری معیشت شده است و تا حدودی امکان گریز از فقر را برای روستاییان فراهم نموده است (شارما، ۲۰۰۱). تاثیر انجمن‌ها بر معیشت روستاییان مسئله‌ای است که پاژندی و باداتیا^۴ در نتیجه مطالعه‌شان بیان داشته‌اند که عضویت در انجمن‌ها سهم زیادی در بهبود معیشت روستاییان داشته و زمینه افزایش درآمد و رفاه خانوار را فراهم نموده است. در این راستا می‌توان به ایجاد اشتغال، افزایش پس‌انداز (پاژندی و باداتیا، ۲۰۰۲) افزایش اعتماد به نفس، ارتقاء ابعاد سلامتی و سرمایه اجتماعی و افزایش آگاهی (راتینام و ناچیموز^۵، ۱۰۱۰؛ پریم‌چاندر^۶ و دیگران، ۲۰۰۷)، ارتقاء

1 Shah

2 . Rathinam & Akudugu

3 . Sharma

4 . Puhazhendi and Badatya

5 . Rathinam and Natchimuthu

6 . Premchander

سطح مقابله با آسیب‌ها و تقسیم خطر در مقابل فشارها (روسنبرگ، ۱۹۹۳) به عنوان اثرات اینگونه انجمن‌ها در جوامع روستایی اشاره نمود. همچنین این پس‌اندازهای اندک روستاییان در قالب انجمن‌های مالی خودجوش؛ مدیریت و تقسیم خطر و شوک‌ها را برای اعضا در پی دارد و بعنوان پشتوانه و ضمانتی است که خانوارهای روستایی در مواقع بحران‌های مالی از این موقعیت بهره می‌گیرند (مار و انامه، ۲۰۰۴).

تاثیر انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز بر مهارت فردی زنان و مردان عضو انجمن‌ها، افزایش خدمات بهداشتی زنان و کودکان (جی بیازا و همکارانش، ۲۰۰۹)، افزایش پس‌انداز و دریافت وام، تنوع شغلی، افزایش آگاهی و مشارکت و همچنین برخورداری مناسب‌تر از خدمات اساسی مورد نیاز زندگی مانند آموزش، بهداشت و خرید خودرو و لوازم منزل (کولینز و همکارانشان، ۲۰۰۹)، تقویت برخی از مولفه‌های سرمایه اقتصادی، انسانی و اجتماعی و فیزیکی (برائن، ۲۰۱۵) از نتایجی است که می‌توان اشاره نمود. همچنین آلن و هوبان^۱ نشان داده‌اند که انجمن اعتبار و پس‌انداز، سطح تولید خانوارهای روستایی را بالا برده و دارایی‌های غیرمولد را افزایش داده و با افزایش دارایی‌ها، موجبات تهیه وسایل مورد نیاز منزل، افزایش فعالیت‌های درآمدزا، پایدار تولید و قوی شدن ارتباط با اجتماع محلی و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی را فراهم می‌گردد (آلن و هوبان، ۲۰۰۴). هم‌راستا با آنان، کسول و همکارانشان^۲ به سطح رفاه خانوارهای عضو، آموزش، سلامتی و همچنین تقویت کشاورزی اعضا و خرید لوازم مورد نیاز کشاورزی (کسول و همکارانشان، ۲۰۱۳) اشاره داشته‌اند. همچنین یودین^۳ (۲۰۱۱) افزایش توانمندی‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جوامع محلی، به افزایش درآمد خانوار، تنوع‌سازی فعالیت‌های معیشتی، ایجاد خود اشتغالی، کاهش فقر، افزایش توانمندی اعضا، تاثیر بر بهبود محیط زیست را از پیامدهای اینگونه انجمن می‌داند (یودین، ۲۰۱۱). کی. سیواچیتاپا^۴ (۲۰۱۳) استدلال می‌کند که عضویت در گروه‌های خودیار افزایش توانمندی اقتصادی، گسترش فرصت‌های شغلی، افزایش ظرفیت زنان در مدیریت بحران، افزایش درآمد و افزایش فعالیت اجتماعی زنان را در پی داشته است (سیواچیتاپا، ۲۰۱۳) و زوکا و همکارانشان^۵ (۲۰۱۴) استفاده از این -

-
1. Allen and Hobane
  2. Ksoll
  3. Uddin
  4. K.Sivachithappa
  5. Zucca. M

انجمن‌ها را برای کودکان در معرض آسیب روستایی؛ ارتقاء سطح مهارت، سلامت، رفاه و آموزش کودکان بسیار مناسب می‌دانند (زوکا و همکارانشان، ۲۰۱۴).

کلمان^۱ (۱۹۹۹) در بررسی خود به افزایش پس‌انداز کردن، ارتقاء هزینه‌های آموزش و بهداشتی، رونق خرید و فروش و مشارکت‌های اجتماعی اشاره می‌کند (کلمان، ۱۹۹). یوسف و همکاران^۲ (۲۰۰۹) در شناخت میزان اهمیت نهادهای غیررسمی؛ به کاهش فقر ساکنان منطقه، افزایش کیفیت مواد غذایی، مسکن، مراقبت‌های بهداشتی و فعالیت‌های کسب و کار و همچنین ارتقاء سرمایه اجتماعی و تصمیم‌گیرهای جمعی تاکید داشته‌اند (یوسف و همکارانشان، ۲۰۰۹).

طیبی و نجفی (۱۳۹۰) نشان داده‌اند که گروه‌های مالی خودیار آسیب‌پذیری افراد و خانوارهای عضو را در برابر بحران‌های طبیعی و انسانی کاهش داده و بیان کرده‌اند بین افراد عضو و غیر در انجمن‌های مالی خودیار از نظر میزان آسیب‌پذیری تفاوت معنادار وجود دارد (طیبی و نجفی، ۱۳۹۰). رحمانی و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی‌شان در زمینه اثرات اعتبارت خرد بر مدیریت بحران (بطور موردی زلزله بم) صندوق گروه‌های داوطلب خرده وام‌دهی زنان را بستری دانسته‌اند که منجر به بازسازی شبکه همسایگی و شبکه اجتماعی تخریب شده گردیده است و علاوه بر آن موجب بازسازی سرمایه اقتصادی، روانی و اجتماعی از دست رفته شده است. همچنین این گروه‌ها موجب اعتماد، مشارکت‌پذیری، ارتقای شخصیت زنان، احساس رضایتمندی، کاهش احساس بی‌قدرتی و ارتقاء روحیه امیدواری پس از زلزله شده است (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۹).

۲ - ۲ - مبانی نظری

از لحاظ نظری در ارائه خدمات مالی سه دیدگاه دولت‌گرا، بازارگرا و اجتماع محور وجود دارد. در دیدگاه دولت‌گرایان، یارانه‌های دولتی پشتوانه اصلی برنامه‌های تامین مالی روستایی بشمار می‌رفت (فائو، ۱۹۹۸: ۱۸۲؛ یارون و دیگران، ۱۳۸۱: ۴۲؛ بانک جهانی، ۲۰۰۷: ۱). مطابق با این دیدگاه روستاییان قادر نیستند پس‌انداز کنند و همچنین نمی‌توانند نرخ بهره بازار را در قبال دریافت وام بپردازند و باید برای مناطق روستایی اعتبارات ارزان ارائه گردد (کسارجان^۳، ۲۰۱۱: ۴). در دیدگاه دولت‌گرا، دولت برای حل مشکل وثیقه و ضامن، خود مسئولیت بیمه روستاییان و ضمانت وام‌هایی که به گروه‌های کم‌درآمد پرداخت می‌شود را بر

¹. Coleman

² Yusuf et al

³ Kasarjyan

عهده می‌گیرد (نجفی‌اصل، ۱۳۸۶: ۵۱). اما این دیدگاه در ادامه کار مورد نقد صاحب‌نظران عرصه تامین مالی قرار گرفته است. از جمله انتقادهایی که بر این دیدگاه وارد می‌شود، مربوط به پرداخت مستقیم یارانه است. منتقدان دیدگاه دولت‌گرا، نظارت را لازم نمی‌دانند و معتقدند که کشاورزان و بهره‌برداران روستایی، خود از شرایط موجود اطلاع دقیق دارند و زمانی که خودشان مناسب تشخیص دهند و برای آنها سودآور باشد؛ وارد فرایند بهره‌گیری از خدمات بازار مالی می‌شوند (نجفی‌اصل، ۱۳۸۶: ۴۲). انتقاد دیگر، عدم توجه این دیدگاه به پس‌اندازهای روستایی است. همچنین آنها معتقدند که وام‌ها باید کاملاً متکی بر منابع داخلی باشد و اتکا به منابع خارجی باعث کندي حرکت نهادهای مالی می‌شود و رشد این نهادها را به تعویق می‌اندازد و همچنین آنان معتقدند که در این دیدگاه موسسات مالی روستایی دولتی بیشتر بر پرداخت اعتبار به بخش کشاورزی متمرکز شده‌اند و هدف‌های توسعه روستایی درازمدت را در نظر نمی‌گیرند. بعد از انتقادهای فراوان نسبت به دیدگاه مذکور؛ برنامه‌ریزان و متخصصان توجه خود را از مداخله دولتی به راه‌حل‌های مبتنی بر بازار معطوف کردند. از مهمترین گروه‌هایی که سازوکار بازار و کاهش مداخله دولت را تنها راه موثر برای افزایش دسترسی روستاییان فقیر به خدمات مالی می‌دانند، طرفداران مکتب «وهایو» هستند. پیام اصلی طرفداران این مکتب، برتری بخش خصوصی و سازوکار بازار بر دولت و مداخله‌های آن است. در این راستا؛ افرادی مانند جی. دی. فن پیشکه، این نظر را مطرح ساختند که پرداخت اعتبارات باید تقریباً به طور کامل به بخش خصوصی واگذار شود.

در این دیدگاه چنین استدلال می‌شود که رباخواران منبع کارآمدی برای تامین اعتبار هستند، زیرا شناخت بیشتر آنها نسبت به افرادی که وام در اختیارشان می‌گذارند، از هزینه‌های مربوط به غربال کردن می‌کاهد. به علاوه، وام گیرنده‌گان بالقوه هنگامی که از نهادهای تامین مالی بخش رسمی وام درخواست می‌کردند، با هزینه‌های معاملاتی بیشتری مواجه می‌شدند، این هزینه‌ها شامل صرف وقت، انجام دادن سفر و کاغذ بازاری‌هایی می‌شد که دستیابی به اعتبار، متضمن آنهاست و اغلب برای مشتریان فقیر، به آنهایی که به لحاظ جغرافیایی در نقاط دور دست ساکن‌اند، عاملی بازدارنده به حساب می‌آید (روگالی، ۱۹۹۶: ۱۱۰ - ۱۰۵). اما منتقدین بر نظام بازار، معتقدند که سازوکار بازار نمی‌تواند به تنهایی پاسخگوی تمام مشکلات باشد. منتقدین معتقدند که حتی اگر بپذیریم که در بازار، شرط کارایی وجود دارد، عدالت اجتماعی ایجاب می‌کند که مداخله در بازارهای مالی انجام گیرد، چراکه در بازار توزیع منابع و امکانات

در اختیار گروه خاصی قرار گیرد. از جهتی هواداران مکتب اوهاپو معتقدند که بازارهای مالی غیررسمی، اگر به حال خود گذاشته شوند می‌توانند نیازهای روستاییان را تامین کنند. اما منتقدان بر این باورند که در بعضی از کشورهای در حال توسعه بازارهای غیررسمی وجود ندارد (نجفی‌اصل، ۱۳۸۶: ۴۰).

در ادامه در پی شکست‌ها در تحقق برنامه‌های تامین مالی، ضرورت تغییر رویکرد و تحول بنیادین در سیاست‌های تامین روستایی به شدت احساس شده است؛ تا اینکه از ابتدای دهه ۱۹۸۰ کم‌کم دیدگاه اجتماع محور با تمرکز بر دو هدف کاهش فقر و افزایش درآمد جایگزین رویکردهای سنتی در تامین مالی روستایی شده است. بطور کلی در این دیدگاه شناسایی و ارزیابی ناکارآمدی‌های بازارهای مالی روستایی؛ کاهش فقر؛ ایجاد محیط سیاستی مناسب برای واسطه‌گری‌های روستایی؛ ایجاد محیط اقتصاد کلان مطلوب از طریق اجتناب از انحراف‌های پی‌درپی در متغیرهای کلیدی کلان اقتصادی؛ اصلاح سیاست‌های متعصبانه در برابر توسعه روستایی و کشاورزی و توسعه بازارهای مالی کارآمد مورد توجه خاص قرار می‌گیرد (حسن‌زاده و قویدل، ۱۳۸۴: ۱۴۵). توصیه دیدگاه نوین به دولت‌ها آن است که کمبودهای بازار مالی را نه از راه ورود مستقیم در کار واسطه‌گری، بلکه از راه اصلاحات قانونی لازم برطرف کنند. این رویکرد براساس عامل تقاضا برای پس‌انداز، دریافت اعتبار و بیمه عملیاتی می‌شود نه براساس نیاز. علاوه بر این، در بین طرفداران این دیدگاه این باور وجود دارد که هزینه مبادلاتی بالا در معاملات با اطلاعات نادرست و متضاد و سودجویی‌ها و بی‌وجدانی‌های افراد اثرگذار بر بازارهای مالی روستایی ارتباط نزدیکی دارد (باچن‌ریدر و مانکوگ^۱، ۲۰۱۲: ۱۱۶؛ جوانمردی، ۱۳۸۴: ۲۶۹). از مهمترین ویژگی‌های دیدگاه جامعه‌گرا تاکید بر مشارکت مردم و ساختار تصمیم‌گیری غیرمتمرکز است (نجفی‌اصل، ۱۳۸۶: ۴۵) و همچنین در چارچوب این انگاره تطبیق میزان وام با نیاز مخاطب، افزایش میزان دسترسی به مخاطب، تسهیل فرایند دریافت خدمات و اعتبارات و نهایتاً تاکید بر اصل اعتماد و شفافیت می‌تواند دلیل اصلی موفقیت نهادهای تامین مالی روستایی باشد (عمادی، ۱۳۸۴: ۳۰۳). در دیدگاه جامعه‌گرایان؛ تجهیز پس‌انداز روستاییان به عنوان بعد مهمی از تامین مالی کشاورزان مورد توجه قرار گرفته و بر حذف یارانه‌های دولتی تاکید شده است. از منظر این دیدگاه، تامین مالی روستایی وسیله‌ای است برای به حرکت درآوردن منابع اقتصادی و اجتماعی تا نهایتاً به اشتغال، تولید، تامین نیازهای اساسی و خروج از دایره فقر منجر گردد. اصلی‌ترین منبع تامین سرمایه، پس‌اندازهای خرد موجود در جوامع

¹ Buchenrieder and Munkung

محلی است. سازمان کار در این نهادها عمدتاً ساده و متکی بر نهادهای مردمی و هنجارهای اجتماعی مخاطبین بوده و بصورت غیر متمرکز اداره می شود.

۳ - روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ نوع توسعه‌ای - کاربردی و از لحاظ روش در گروه پژوهش‌های کیفی قرار دارد که در تبیین از تحلیل محتوای کیفی (رهیافت قیاسی) بهره گرفته است. مشارکت کنندگان این پژوهش اعضای انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز روستایی روستاهای کوهستانی - جنگلی بخش بندپی شرقی شهرستان بابل هستند. از آنجایی که این انجمن‌ها در نهادهای اداری ثبت نگردیده‌اند، محقق برای تعیین تعداد انجمن‌های فعال، بصورت میدانی از منابع گوناگون مثل شوراهای اسلامی روستاها، تعاونی روستایی منطقه، روستاییان آشنا به منطقه، کارکنان محلی بانک کشاورزی، بخشداری، خانه بهداشت، معلمین مدرسه و هیئت‌های مذهبی و پرسش از خود اعضای انجمن استفاده نموده است. بنا بر مطالعات میدانی محقق توانسته است تعداد ۳۰ انجمن را در محدوده مورد مطالعه شناسایی کند که از کل ۳۰ انجمن شناسایی شده، تعداد ۲۶ انجمن برای مطالعه مناسب دیده شده است و بقیه بخاطر اثربخشی کم و فعالیت نامنجم‌شان مد نظر قرار نگرفته‌اند (جدول ۱).

جدول ۱: انجمن‌های موجود در روستاهای مورد مطالعه

شماره	نام روستا	تعداد اعضا	شماره	نام روستا	تعداد اعضا
۱	زربوت	۱۵	۱۴	سماکوش محله	۱۷
۲	فیروز جاثابت	۱۶	۱۵	فک	۲۷
۳	گاوزن محله	۲۱	۱۶	کوهپایه سرا	۱۹
۴	چالرز	۲۰	۱۷	لمسوکلا	۱۸
۵	پرمینا و شمیون	۱۷	۱۸	هلی بن	۱۴
۶	دهچر	۱۴	۱۹	تورسو	۹
۷	جلیرود	۱۹	۲۰	چاسرکا	۱۷
۸	میرملک	۲۶	۲۱	ویتله	۲۷
۹	کربن	۱۹	۲۲	کمانچوسر	۱۱
۱۰	کریستو	۱۸	۲۳	ویشگون	۱۹
۱۱	هشتری	۱۷	۲۴	خلیل کلا	۱۶
۱۲	اری	۲۶	۲۵	مرتع بلکرون	۱۹

۱۰	اسبو	۲۶	۲۷	درازکش	۱۳
تعداد کل اعضاء: ۴۷۸		تعداد کل انجمن: ۲۶		مجموع	

به علت فقدان مرجع موثق برای شناسایی دقیق آنها؛ نمونه‌گیری به شیوه گلوله برفی انجام شد و ۳۰ نفر از آنها جهت انجام مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق انتخاب گردیده‌اند. پژوهشگر حد تعداد مصاحبه‌شونده را اشباع نظری در نظر گرفته و تا تکراری شدن داده‌ها و عدم دستیابی به اطلاعات جدید، گردآوری داده‌ها را ادامه داده است. در این پژوهش به منظور افزایش اعتبار و مقبولیت داده‌ها از تحلیل همزمان داده‌ها، مشاهده مداوم، بازنگری ناظرین و انتخاب مطلعین اصلی استفاده شده است و همچنین جهت دقت و موثق بودن یافته‌ها (پایایی) از لحاظ کردن حداکثر مشارکت‌کننده، حسن ارتباط با مشارکت‌کنندگان، دقت در ثبت داده‌ها، استفاده از محققان و ناظران خارجی، درگیری طولانی مدت با زمینه پژوهش و داده‌های حاصل شده استفاده شده است.

در انجام مصاحبه پس از دادن اطلاعات لازم به شرکت‌کنندگان و اطمینان از محرمانه ماندن اطلاعات، در صورت تمایل شرکت‌کننده و کم نشدن کیفیت مصاحبه، اظهارات مشارکت-کنندگان ضبط و در غیر اینصورت از یادداشت‌برداری استفاده شده است. در این ارتباط برای شروع مصاحبه یک سوال کلی در نظر گرفته شد که؛ "عضویت و فعالیت در این انجمن‌ها چه اثراتی بر زندگی شخصی و اجتماعی شما دارد؟" در ادامه جهت روشن‌تر شدن مفهوم و عمیق‌تر شدن روند مصاحبه به طور تدریجی سوالات پیگیری‌کننده و اکتشافی پرسیده شده است. پس از انجام هر بار مصاحبه بلافاصله تمامی اظهارات روی کاغذ پیاده شده است. داده‌های حاصل از مصاحبه با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کیفی (در چارچوب رهیافت قیاسی) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در واقع در رویکرد قیاسی مضمون اصلی تا حدودی مشخص است و این امر پیش‌بینی‌هایی را در زمینه متغیرها بوجود می‌آورد. در پژوهش حاضر مضامین اصلی ابعاد اجتماعی و اقتصادی توسعه روستایی است که با توجه به چارچوب و پیشینه نظری موجود در ادبیات موضوع از پیش مشخص شده‌اند. سپس داده‌ها به پیروی از این مضامین، تلخیص و تحلیل شده‌اند. برای اینکار سه مرحله طی شده است که شامل بندهای زیر است:

۱- تقریر گفت و گوها و شناسایی معناها: در این مرحله - که معمولاً بعد از انجام هر مصاحبه صورت می‌گرفته است - گفتگوهای انجام گرفته از تک تک افراد تنظیم و تدوین شده و

معناهای فشرده شده این مصاحبه‌ها استخراج گردیده و آنها در ستون مقابل به تحریر درآمده است.

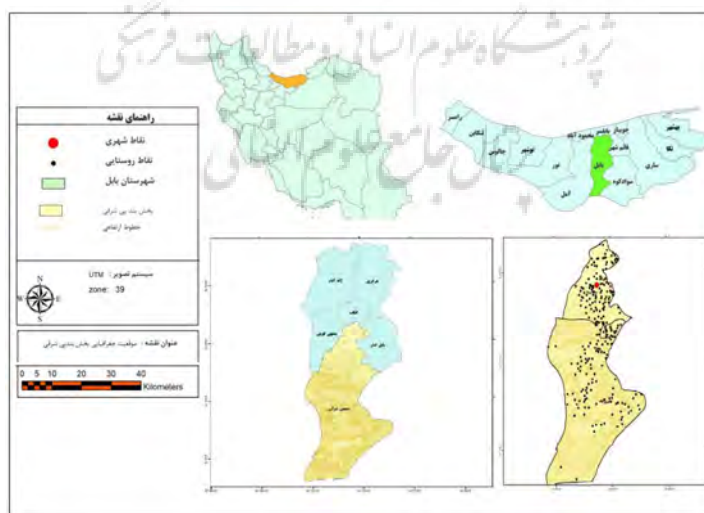
۲- اختصاص معناها به مضامین مربوطه: در این مرحله معناهای استخراج شده از گفتگوها به هر یک از مضامین بعد اجتماعی و اقتصادی توسعه روستایی که از ادبیات نظری پژوهش حاصل گردیده اختصاص داده می‌شود.

۳- تقلیل و مقوله‌بندی معناها: در این مرحله محقق با مرور مکرر، با معناهای متعددی مواجه شده است که یک بیان مشترک در ادبیات مختلف چندین بار تکرار شده و یا گاهی اوقات کاملاً شبیه هم بوده‌اند. از اینرو ابتداءً تمامی جملاتی که هدفشان رساندن یک معنای مشترک بوده است و یا کاملاً شبیه هم بوده‌اند را بر اساس تفاوت‌ها و شباهت‌هایشان در یک دسته معنایی قرار داده شده است. همچنین در این مرحله بر روی معناها کدگذاری، از نوع کدگذاری باز انجام شده است که استخراج خرده مقولات را در پی داشته و در ستون مقابل همان ماتریس ارائه گردیده است.

۴- تقلیل خرده مقوله‌ها با هدف استخراج مقوله‌های کلی: پس از انتزاع خرده مقوله‌ها از معناهای برداشت شده، محقق مجدداً تلاش نموده تا بر اساس شباهت و تفاوت‌های موجود بین خرده مقولات، آنها را در دسته‌های کلی‌تر تحت عنوان مقوله‌ها طبقه‌بندی کند که از این مرحله تحت عنوان کدگذاری محوری یاد می‌شود.

لازم به ذکر است که محدوده جغرافیایی مورد مطالعه، روستاهای کوهستانی - جنگلی بخش بندپی شرقی شهرستان بابل است. این قسم از سکونتگاه‌ها، سکونتگاه‌های روستایی‌اند که کلیه خانه‌های آن در جنگل واقع در کوهستان قرار دارد. با این ویژگی تعداد ۸۶ روستا در این منطقه مورد هدف پژوهش حاضر هستند. موقعیت ریاضی این روستاها ۳۵ درجه و ۵۴/۵ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۲۳/۲ دقیقه عرض شمالی و همچنین بین ۵۲ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۴۴/۱ دقیقه طول شرقی است (شکل ۱).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

۴ - یافته‌های پژوهش

۴-۱ - ویژگی‌های فردی

مشارکت‌کنندگان پژوهش ۳۰ نفر از سرپرستان خانوار روستایی بوده‌اند که شغل آنها یا فقط دامداری و یا ترکیبی از مشاغل کارگری روزمزد، کشت محصولات زراعی، زنبور عسل، رانندگی با دامداری بوده است. از کل افراد مشارکت‌کننده ۵ نفر بی‌سواد، ۵ نفر تا پنجم ابتدایی، ۷ نفر تا سوم راهنمایی و ۶ نفر دیپلم و ۷ نفر بالاتر از دیپلم سواد داشته‌اند. نتایج رده-بندی این افراد در طبقات سنی نشان می‌دهد که ۷ نفر از این افراد در گروه سنی تا سی سال، ۱۰ نفر از سی تا چهل سال، ۸ نفر از چهل تا پنجاه سال، ۴ نفر از پنجاه تا ۶۰ سال و ۱ نفر بالاتر از شصت سال قرار دارند (جدول ۲).

جدول ۲: ویژگی‌های سنی و تحصیلی افراد مشارکت‌کننده

تعداد					ویژگی
بالاتر از دیپلم	از سوم راهنمایی تا دیپلم	از پنجم ابتدایی تا سوم راهنمایی	تا پنجم ابتدایی	بی‌سواد	رده‌های تحصیلی
۳	۵	۷	۶	۴	سطح سواد
بالاتر از ۶۰ سال	از ۵۰ تا ۶۰ سال	از ۴۰ تا ۵۰ سال	از ۳۰ تا ۴۰ سال	تا ۳۰ سال	رده‌های سنی
۱	۴	۸	۱۰	۷	سن

۴-۲ - یافته‌های تحلیلی

تاثیر انجمن‌ها بر بعد اجتماعی توسعه روستایی:

یافته‌های این بخش از پژوهش نشان می‌دهد بخش زیادی از اثربخشی انجمن‌ها بر توسعه روستایی در این مضمون اصلی خلاصه می‌گردد. چراکه این انجمن‌ها ماهیت اجتماعی دارند و در نتیجه تاثیر آنها بر توسعه اجتماعی نواحی روستایی کوهستانی - جنگلی منطقه بندپی- شرقی وزن بیشتری به خود اختصاص می‌دهد. در مجموع تقلیل، مقایسه و مقوله‌بندی یافته‌ها نشان می‌دهد که اثرات اجتماعی این انجمن‌ها را می‌توان در ۴ مقوله کلی و ۱۵ خرده مقوله انتزاع نمود که به شرح ذیل است:

پرتال جامع علوم انسانی

۱- سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی روستایی نواحی مورد مطالعه با ایجاد رابطه بین افراد نواحی روستایی حاصل می‌گردد، که از آن به عنوان آن سرمایه اجتماعی شبکه یاد می‌کنند. این مقوله که یکی از مقولات توسعه اجتماعی روستایی شناخته شده است، در بررسی مکرر اظهارات میدانی مشارکت‌کنندگان از خرده مقولات حمایت، اعتماد، مشارکت، انسجام و آگاهی انتزاع شده است. در ذیل استخراج هر یک از خرده مقولات در جدول ۳ تشریح شده است.

جدول ۳: روند قیاسی و انتزاع مقوله‌ها و خرده مقوله‌های بعد اجتماعی توسعه روستایی

ردیف	موضوع	واحد های معنایی فشرده شده	منابع	مضمون اصلی	سازمان اصلی
۱	سرمایه اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق بر همیاری روستاییان در برطرف کردن مشکلات روزمره تاثیرگذار می‌باشد و در مواقع مشکلات و سختی پشتیبان هم می‌شوند. • اعضای صندوق در مواقع که کسی مصیبت دیده دست به دست هم می‌دهند و بر حضور در مراسم مختلف روستاییان تاثیرگذار می‌باشد. • اعضای صندوق با پول رو هم گذاشتن موجبات کمک مالی در عمران و آبادی روستا را فراهم می‌کنند. • علاوه بر این صندوق بر کمک‌های مالی روستاییان به هم دیگر هم تاثیرگذار می‌باشد. • اعضای صندوق گاهی اوقات دست به دست هم می‌دهند و مواقع که کمک فیزیکی لازم باشد پای کار می‌آیند؛ چه برای روستا باشد و چه برای افراد. 	<p>P29, P28 P26, P18, p16, p9, p5, P1</p>	توسعه اجتماعی	توسعه روستایی

		<ul style="list-style-type: none"> • صندوق موجب شد ما در کارهای عمران و آبادی مربوط به روستا شرکت کنیم. • صندوق موجب شده با شورا و دهیار در مورد مسائل روستا همفکری کنیم. • صندوق موجب شده است که مشارکت مالی ما در زمانی که پولی برای افراد روستایی یا خود روستا نیاز باشد بیشتر شود. • صندوق موجب شده است اعضای آن مسائل در مسائل اجتماعی روستا مثل امنیت، مسائل گردشگری، اعتیاد ... بیشتر درگیر شوند. 	مشارکت	
	<ul style="list-style-type: none"> P26, P27, P28, P29, P25, P22, P19, P18, P16, P9, P5. 			
	<ul style="list-style-type: none"> P25, P16, P14, P11, P6, P5, P1 	<ul style="list-style-type: none"> • با تشکیل صندوق سوء ظن ماها نسبت بهم کمتر شده و موجب شده ما حرف‌های هم را بیشتر باور کنیم. • بواسطه صندوق و با دور هم نشستن در مواقع خرید و فروش اعتماد روستاییان به همدیگر تاثیرگذار می‌باشد و بدگمان مان در معاملات کم می‌شود. • قرض گرفتن و قرض دادن پول در بین اعضای صندوق رواج یافته و کمتر از همدیگر ترس داریم. • اعضای صندوق با ارتباط قرار کردن با شوراها بیشتر قدردان آنها شدند و اعتمادشان بر پیگیری کارها توسط آنها بیشتر شده است. 	اعتماد	
	<ul style="list-style-type: none"> P27, P18, P17, P14, P13, P10, P8, P6, P5, P3, P2 	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق ما را نسبت به مسائل و مشکلات روستا حساس تر نموده و ما بیشتر به فکر مشکلات محیط مان می‌افتیم. • صندوق بر آشتی بستگان و کاهش دعوا و درگیر و حل و فصل در بین ماها تاثیر خوبی داشته است. • با تشکیل جلسات ماهانه صندوق، احساس برادری ما نسبت هم بیشتر شده است. • صندوق موجب شده است که ما همدیگر را در مواقع مشکلات تنها نگذاریم و هر یک از اعضا در مشکلات خودشان احساس تنهایی نکنند. • صندوق موجب دل‌بستگی افراد فامیل به هم شده و به روستای خودشان احساس تعلق بیشتری می‌کنند. 	انسجام	

	<p>P28, P29, P24, P21, P18, P15, P14, P9, P4</p>	<ul style="list-style-type: none"> • با تشکیل جلسات آگاهی‌های ما در زمینه فروش محصولات دامی و کشاورزی بیشتر و بیشتر نرخ دست ما می‌آید. • با جلسات صندوق آگاهی‌های ما را در مورد چگونگی نگهداری دام و کشت محصولات کشاورزی و مسائل و مشکلات روز دامداری تاثیر فرا می‌گیرد. • صندوق بر کسب آگاهی‌های ما در زمینه بهداشت و سلامتی ما تاثیرگذار می‌باشد و ماها نست مسائل بهداشتی آگاه تر می‌شویم. • صندوق بر کسب آگاهی‌های ما در زمینه حفظ محیط جنگل تاثیرگذار می‌باشد. • با حضور در صندوق آگاهی‌های ما در زمینه خدمات دامپزشکی و کارایی آنها و سلامتی و بهداشت دام بیشتر می‌شود. • صندوق بر کسب آگاهی‌های سیاسی کشور تاثیرگذار می‌باشد. • صندوق بر آشنایی با وظایف مسئولان محلی تاثیرگذار بوده است 	<p>آگاهی</p>
--	--	---	--------------

۲ - سرمایه انسانی

سرمایه انسانی مضمونی است که در فرایند تحلیل یافته‌های میدانی در ذیل مضمون توسعه اجتماعی نواحی روستایی حاصل شده است. از دید مشارکت‌کنندگان، انجمن در زمینه بهداشت، آموزش و کسب تجربه و مهارت روستاییان انجمن را تاثیرگذار دانسته و این انجمن‌ها در ارتقاء سطح مقوله‌های گوناگون سرمایه انسانی موثر بوده است. شرح تجزیه و تحلیل مضمون مذکور به تفکیک خرده مقوله‌های مربوطه در جدول ۴ ارائه شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۴ : روند قیاسی و انتزاع مقوله‌ها و خرده مقوله‌های بعد اجتماعی توسعه روستایی

مقوله	خرده مقوله	واحد‌های معنایی فشرده شده	منابع	مجموعه اصطلاحات	سازمان اصلی
سرمایه انسانی	بهداشت و درمان	<ul style="list-style-type: none"> • کمک‌های صندوق در برخی از موارد بر تامین هزینه درمان و تهیه دارو بیماران تاثیرگذار بوده است. • پولی که از صندوق جمع می شود خرج بهداشتی سازی منازل و سرویس های بهداشتی افراد عضو می - شود. • صندوق بر تقویت امکانات بهداشتی مثل خانه بهداشت و آب لوله کشی در روستا تاثیرگذار بوده است. 	<p>P28, P29, P25, P24, P20, P17, P14, P12, P7, P2, P1</p>	توسعه روستایی اجتماعی	
	تحصیلات	<ul style="list-style-type: none"> • افراد با پول گرفتن از صندوق در مواردی خرج تحصیلی اعضای خانواده خود را می‌دهند. • صندوق بر تامین امکانات تحصیلی فوق برنامه مثل کلاس های خصوصی اعضا تاثیرگذار بوده است. • با پولی که در صندوق گردآوری می شود گاهی اوقات خرج تعمیرات و ساختن امکانات آموزشی روستا، مانند مدرسه می شود. 	<p>P14, P19, P22, P26, P27, P29, P30,</p>		
	کسب تجربه و مهارت	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق موجب دریافت گواهی فنی مانند راهنمایی و رانندگی، آموزش‌های فنی کشاورزی اعضا می شود. • افراد زنبوردار، دامدار و یا باغدار با عضویت در صندوق تجربه شان در زمینه پرورش دام، زنبور، باغداری و ... بیشتر می شود. • صندوق در زمینه تبدیل و فرآوری محصولات دامی و زراعی تاثیرگذار می باشد. • صندوق بر مهارت‌های جنگداری مثل کاشت درخت، خرید نهال و قرض گرفتن قلم های پیوندی اعضا تاثیرگذار می باشد. 	<p>P1, P3, P4, P8, P9, P23, P24, P25, P28</p>		

۳ - سرمایه فرهنگی

محیط‌های روستایی؛ از جمله فضاهایی است که به لحاظ برخورداری از ارزش‌های فرهنگی دارای اهمیت خاصی است. لذا نمی‌توان در برنامه‌های توسعه روستایی از حفاظت و حراست از این ارزش‌ها غافل بود. در این راستا یافته‌های میدانی به کارکردهایی از انجمن در زمینه‌های آشنایی اعضا با افراد و مکان‌ها، حفظ ارزش‌ها و فرهنگ‌های بومی، حفاظت از محیط زیست، حفاظت از ابنیه فرهنگی پی برد که می‌توان آنها در ذیل مضمون سرمایه فرهنگی گنجانند. تشریح هر یک خرده مقولات وابسته به مقوله سرمایه فرهنگی در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵: روند قیاسی و انتزاع مقوله‌ها و خرده مقوله‌های بعد اجتماعی توسعه روستایی

مقوله	خرده مقوله	واحدهای معنایی فشرده شده	منابع	توسعه اجتماعی	توسعه روستایی
سرمایه فرهنگی	آشنایی با افراد و مکان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> • با تشکیل صندوق برخی از افراد خانواده خود را زمینه مسافرت برده و یا اعضا باهم به مکان تفریحی و مذهبی مسافرت می‌کنند. • با عضویت در صندوق زمینه ای را فراهم شده تا با بعضی از افراد سرشناس و موفق منطقه را از نزدیک ببینیم. آنهایی در کارشان موفق هستند. • صندوق موجب شده تا ما با ریشه خود و گذشته منطقه مان و در کل با گذشته فامیل و روستا بیشتر آشنا بشویم. 	P26, P27, P23, P25, P19, P17, P15, P10, P6	توسعه اجتماعی	توسعه روستایی

		<p>P26, P27, P25, P20, P19, P16, P7, P2</p>	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق موجب شده است تا ریش سفیدان و پیشکسوتان روستامون مورد احترام گردند و به نحوی یادی از آنها بشود • صندوق بر تقویت سنت های بومی منطقه خودمان که فراموش شده یادآوری می کند و احیای آنها را در پی دارد. • صندوق در زمینه تقویت فرائض مذهبی تاثیرگذار بوده است و به جورایی امر به معروف و کارهای خیر است. • صندوق در زمینه ورزش های دسته جمعی مثل کشتی لوچو و تفریحات بومی دیگر و مشارکت داشته و برنامه هایی را اجرا کرده است. 	<p>حفظ سنت ها و فرهنگ های بومی</p>	
		<p>P25, P22, P18, P6, P3, P26, P27, P28, P30</p>	<ul style="list-style-type: none"> • با تشکیل جلسات ما روستاییان نسبت به حفظ و نگهداری جنگل جدی تر می شویم. • گاهی اوقات بواسطه عضویت در صندوق زمینه هایی جمع آوری آشغال از حاشیه جاده و رودخانه روستایمان هم فراهم می گردد. • صندوق در زمینه ساماندهی فضولات حیوانی و اشغال در سطح روستا در سطح منطقه هم تاثیرگذار بوده و افراد مشکلاتشان را اینجا با هم حل می کنند. • اعضای صندوق دست به دست هم می دهند و از فروش زمین به غریبه های ثروتمند جلوگیری می کنند و بر دست اندازی زمین های توریستی بیلاقی تاثیرگذار بوده است. 	<p>حفاظت از محیط زیست</p>	
		<p>P26, P27, P21, P19, P18, P16, P5, P2</p>	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق بر حضور فیزیکی در تعمیر و نگهداری بناهای مذهبی مانند امامزاده، سقاخانه و مسجد تاثیرگذار می- باشد. • صندوق زمینه ای را فراهم می نماید تا اعضا بصورت فکری و مالی در تعمیر و نگهداری بناهای مذهبی تاریخی منطقه مشارکت داشته باشند. • صندوق ما را در زمینه حفاظت از آثار باستانی منطقه و کوتاه کردن دست سودجویان منسجم تر کرده و مواظبت ما بیشتر شده است. 	<p>حفاظت از ابنیه فرهنگی</p>	

۴- سرمایه نهادی

سرمایه نهادی توسعه روستایی از دیگر مقوله‌های است که از بررسی یافته‌های پژوهش استنتاج گردیده است. نهادهای تاثیرگذار بر توسعه روستایی در برگیرنده نهادهای رسمی، نیمه رسمی و غیررسمی اند که در جریان توسعه یافتگی نواحی روستایی مسیر آن را هموار و یا ناهموار می کنند. در این راستا؛ در جریان استقراء یافته‌های میدانی مربوط به این بخش از پژوهش، بررسی‌ها نشان داده است خرده مقوله‌هایی نظیر بازاریابی، تامین اجتماعی، تقویت عملکرد شوراها و دهیاری‌ها و ارتباط و آشنایی با مسئولان محلی و عملکردشان را می توان از این طبقه انتزاع نمود که در جدول ۶ ذیل چگونگی انتزاع هر یک از آنها به تفکیک تشریح گردیده است.

جدول ۶: روند قیاسی انتزاع مقوله‌ها و خرده مقوله‌های بعد اجتماعی توسعه روستایی

مقوله	خرده مقوله	واحد‌های معنایی فشرده شده	منابع	مضمون اصلی	سازه اصلی
سرمایه نهادی	بازاریابی	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق بر آگاهی یافتن از قیمت واقعی محصولات دامی و زراعی تاثیرگذار بوده است. • اعضا از فرصت صندوق استفاده می کنند و مواد فروشی شان را با دیگران درمیان می گذارند در واقع صندوق بر معرفی محصولات دامی و زراعی افراد جهت فروش تاثیرگذار بوده است • صندوق بر کوتاه شدن دست دلالان و سودجویان در خرید و فروش اثرگذار بوده است چراکه هم صندوق کمک می کند اجبار در فروخته باشند و هم از قیمت آگاه می شوند. 	P ₁ , P ₂ , P ₃ , P ₄ , P ₅ , P ₁₂ , P ₁₃ , P ₁₆ , P ₁₇ , P ₁₈ , P ₁₉ , P ₂₀ , P ₂₆ , P ₂₇ P ₂₉ , P ₃₀	بازاریابی	توسعه روستایی

	تأمین اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> • اعضای بواسطه عضویتی که در صندوق دارند این را واسطه قرار می دهند و برای کمک در مواقع حوادث ناگهانی افراد به کمک هم می شتابند. • ما به جورایی با تشکیل صندوق خودمان برای حل مشکلات و گرفتارهای ناگهانی آماده می کنیم. • صندوق دست افرادی را که کارو کاسبی خود را از دست داده اند و از تأمین خرج زندگی مانند می گیرند تا از این وضع نجات یابد. 	<p>P₁, P₂, P₄, P₉, P₁₃, P₁₅, P₁₆, P₁₇, P₁₈, P₁₉, P₂₀, P₂₈, P₃₀</p>
	تقویت عملکرد شورای روستا و دهیار	<ul style="list-style-type: none"> • شورای روستا از صندوق کمک مالی می گیرد به کارهای عمرانی روستا می رسد. • افراد شورای روستا در این جلسات از کمک فکری صندوق استفاده می کنند و به برخی از مسائل روستایی را حل می نمایند. • شورای روستا گاهی اوقات از موقعیت استفاده می کند و با کمک‌های فیزیکی اعضای صندوق خیلی از کارها را برای روستا انجام می‌دهد. 	<p>P₁, P₂, P₃, P₄, P₁₆, P₁₈, P₁₉, P₂₆, P₂₇</p>
	ارتباط و آشنایی با مسئولان محلی و عملکردشان.	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق موجب شده است با کارکنان محلی بهداشت، جنگلیانی، بخشداری، بانک رابطه برقرار کنیم چرا گاهی خود آنها هم عضو صندوق هستند یا اتفاقی می‌آیند. • با تشکیل صندوق ما در زمینه مسئولیت و عملکرد و نام و نشان افراد ادارات محلی آشنا تر شدیم. • گاهی با دعوت افراد مسئول مسئولان را از در جریان مشکلات روستا قرار می‌دهیم. 	<p>P₃, P₁₁, P₁₂, P₁₃, P₁₄, P₁₆, P₁₇, P₁₈, P₁₉, P₂₁, P₂₃, P₂₄</p>

تأثیر انجمن‌ها بر بعد اقتصادی توسعه روستایی:

در بررسی‌های مربوط به ادبیات نظری پژوهش یکی از ابعاد استخراج شده، بعد اقتصادی توسعه روستایی بوده است. از اینرو تلاش شده است به یافته‌های گردآوری شده از این بعد هم دیده شود. لذا با مرور پیاپی و دسته‌بندی براساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها؛ در نهایت محقق به دو مقوله تأثیرگذاری انجمن بر سرمایه اقتصادی و سرمایه مالی دست یافته است. در مسیر نیل به انتزاع مقولات اصلی، محقق به ۶ خرده مقوله نیز دست یافته است که از ۶ خرده مقولات نامبرده شده؛ خرده مقوله‌های تنوع درآمدی، کاهش هزینه‌های اقتصادی و افزایش امکانات مادی در ذیل مقوله کلی سرمایه اقتصادی و خرده مقوله‌های وام، بیمه و پس‌انداز را در ذیل مقوله کلی سرمایه مالی قرار دارد. در ادامه به چگونگی انتزاع هر یک از مقولات و خرده مقوله‌های مربوطه در جدول اشاره شده است.

۱- سرمایه اقتصادی

یافته‌های میدانی بیانگر این است که انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز روستایی با بوجود آوردن انضباط مالی برای برخی از روستاییان، در زمینه تامین مالی راه را برای نیل به بهبود معیشت هموارتر نموده است. از جمله خرده مقوله‌هایی که در ذیل مقوله اصلی سرمایه اقتصادی انتزاع شده است تنوع درآمدی، کاهش هزینه‌های اقتصادی و افزایش امکانات مادی است که شرح آنها به تفکیک در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷: روند قیاسی و انتزاع مقوله‌ها و خرده مقوله‌های بعد اقتصادی توسعه روستایی

مقوله	خرده مقوله	واحدهای معنایی فشرده شده	منابع	مضمون اصلی	سازه اصلی
سرمایه اقتصادی	تنوع درآمدی	<ul style="list-style-type: none"> • صندوق در برخی از موارد برای افراد عضو که قالی داشته اند کمک مالی کرد تا کسب و کارشان رونق بگیرد. • صندوق در برخی از موارد برای افراد عضو که پرورش زنبور عسل داشته اند کمک مالی کرد تا کسب و کارشان رونق بگیرد. • صندوق در کاشت درختان میوه در کنار شغل دامداری برخی از افراد تاثیرگذار بوده است. • افرادی که شغل جدیدی را در کنار شغل اصلی شان ایجاد کنند روی کمک صندوق حساب می کنند. 	P ₁₇ , P ₂ , P ₃ , P ₄ , P ₅ , P ₈ , P ₁₆ , P ₁₇ , P ₁₈ , P ₁₉ , P ₂₀ , P ₂₁ , P ₂₈ , P ₂₉ ,		توسعه روستایی
	کاهش هزینه اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> • تشکیل صندوق یک میانبر است که انجام کار را راحتتر کرده و جلوی خیلی از هزینه های اضافی در زمینه عمران و آبادی روستا را می گیرد. • با عضویت در صندوق برخی از هزینه برای دیدن بعضی از افراد کاسته می شود. ما بجای اینکه وقت و هزینه صرف کنیم همه افراد را یکجا می بینیم • با عضویت در صندوق بسیاری از هزینه های رفتن به شهر برای رفع احتیاجات کمتر شده است. 	P ₃ , P ₄ , P ₅ , P ₈ , P ₉ , P ₁₀ , P ₁₉ , P ₂₀ , P ₂₁ , P ₂₃ , P ₂₄ ,		
	امکانات مادی	<ul style="list-style-type: none"> • اعضای صندوق با تکیه بر کمک مالی این صندوق برای خودشان ماشین الات کشاورزی و دامداری خریده اند. • صندوق بر خرید اتومبیل شخصی افراد عضو تاثیرگذار بود. • صندوق در فصل گرما و سرما به اعضا در زمینه تهیه امکانات گرمایشی و سرمایشی کمک می کند. • صندوق بر خرید امکانات خانگی روستائیان تاثیرگذار بوده است. 	P ₁₀ , P ₁₅ , P ₁₆ , P ₁₇ , P ₁₈ , P ₁₉ , P ₂₇ , P ₂₈ , P ₂₉ , P ₃₀		

۲ - سرمایه مالی

یکی از مهمترین اهداف انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز روستایی، تامین مالی مورد نیاز روستاییان است. از اینرو این بخش از اثربخشی انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز جزء ذاتی و اصلی آن قلمداد می‌گردد که بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد این اثرگذاری را می‌توان در سه بخش دریافت اعتبار، بیمه و پس‌انداز خلاصه نمود. از اینرو در ادامه، ارائه یافته‌های میدانی در سه بند اشاره شده، به تفکیک در جدول ۸ تشریح شده است.

جدول ۸ : روند قیاسی و انتزاع مقوله‌ها و خرده مقوله‌های بعد اقتصادی توسعه روستایی

مقوله	خرده مقوله	واحدهای معنایی فشرده شده	منابع	مضمون اصلی	سازه اصلی
توسعه روستایی	ایجاد و وام	<ul style="list-style-type: none"> از اهداف مهم عضویت در صندوق گرفتن وام است و ما برای خرج های مان از این صندوق قرض می‌گیریم. اگر کسی اعضا پولی نیازی داشته باشند، قرض گرفتن از صندوق در اولویت اول است. اعضا تا جایی که برای صندوق مقدور باشد از وام آن استفاده می‌گیریم و سعی می‌کند حتی المقدور تا حق دیگران ضایع نشود از فرصت استفاده کنند. برخی از اعضای صندوق بعضی از دارایی زندگی را واقعا مدیون وام گرفتن از صندوق هستند. 	P ₃ , P ₄ , P ₅ , P ₆ , P ₇ , P ₈ , P ₂₄ , P ₂₅ , P ₂₆ , P ₂₇ , P ₂₈ , P ₃₀	توسعه اقتصادی	توسعه روستایی

	<p>P₁₇, P₃, P₄, P₅, P₈, P₁₆, P₁₈, P₁₉, P₂₀, P₂₁, P₂₈, P₂₉,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • در مواقع حوادث ناگوار طبیعی مثل سیل، بیماری فراگیر دام،... این صندوق به کمک مان می‌آید. • در مواقع وقایع پرهزینه مثل مسافرت‌ها، حوادث ناگوار انسانی؛ مثل آتش‌سوزی، ... این صندوق به کمک مان می‌آید. • اعضا در مواقعی که بیکار می‌شوند و درآمدی ندارند؛ از صندوق جهت گذران زندگی وام می‌گیرند. • در خیلی از موارد بیماری که برای هریک از اعضا پیش می‌آید و دست بیمار خالی باشد صندوق او را در اولویت قرار می‌دهد و کمک مالی می‌کند. • در صورت خسارت دیدن اتومبیل و وسایل گران-قیمت شخصی می‌توانیم به کمک مالی این صندوق حساب کنیم. 	<p>تسهیل</p>	
	<p>P₃, P₄ P₁₃P₁₇, P₁₈, P₁₉P₂₄, P₂₅, P₂₆, P₂₈, P₂₉, P₃₀</p>	<ul style="list-style-type: none"> • در برخی از جلسات اعضا پولی را، حتی شاید بیشتر از میزان مصوب شده در صندوق پس‌انداز می‌کنند. تا به صندوق تقویت شود و خودشان بتوانند از این فرصت استفاده کنند. • عضویت در صندوق موجب شده فروش دام و محصولات دامی سر فرصت انجام بگیرد و ما مجبور نباشیم به هر قیمتی محصولات مان را بفروشیم. • از جمله اهداف مهم ما در تشکیل صندوق این بوده است که ما پس‌اندازی داشته باشیم و از حمایت مالی دسته‌جمعی برخوردار گردیم. • ما در گرفتاری‌های اجتماعی - اقتصادی روستا و افراد فامیل می‌توانیم روی پس‌انداز این صندوق حساب کنیم. 	<p>تسهیل</p>	

۵ - بحث و نتیجه‌گیری

در بعد اجتماعی توسعه روستایی؛ مقوله سرمایه اجتماعی از جمله مولفه‌هایی است که از انجمن‌ها تاثیر پذیرفته است. ماهیت اجتماعی و شبکه‌ای انجمن‌ها در سطح نواحی روستایی موجبات اعتماد روستاییان به هم، حمایت و پشتیبانی، آگاهی و انسجام را فراهم نموده است.

البته در ارتباط با مقوله سرمایه اجتماعی و انجمن‌ها می‌توان گفت که این دو مولفه هم علت و هم معلول همدیگر هستند و به عبارتی رابطه متقابل با هم دارند. نتایج نشان می‌دهد روستاییان نواحی کوهستانی - جنگلی برای مقابله با مشکلاتی که در نتیجه شرایط اجتماعی، اقتصادی و طبیعی بوجود آمده است، بصورت خودجوش جهت از میان برداشتن موانع، بصورت دسته جمعی اقدام نموده‌اند و با تقویت سرمایه اجتماعی در شکل شبکه‌های افقی (سرمایه اجتماعی شبکه‌ای) بهم اعتماد نموده‌اند تا از این رهگذر از حمایت همدیگر برخوردار گردند. شبکه‌های اجتماعی شکل گرفته در نواحی روستایی کوهستانی - جنگلی بستر ارتقاء سطح آگاهی افراد روستایی را نیز فراهم نموده است. آگاهی و اطلاع‌رسانی از جمله مسائلی است که برای جوامع روستایی با خصوصیت نواحی روستایی مورد مطالعه ضرورت بیشتری برای دست-یابی توسعه‌یافتگی روستایی دارد؛ چرا که در این نواحی بخاطر انزوای جغرافیایی شکاف اطلاعاتی ایجاد می‌شود و انتقال آگاهی و اطلاعات با مشکل مواجه می‌گردد. انسجام از جمله پیامدهای دیگر چنین شبکه‌های اجتماعی است که به حساسیت و احساس مسئولیت تک تک افراد روستایی را نسبت به هم و نسبت مسائل سکونتگاه روستایی بوجود آورده است. پراکندگی جمعیت و تراکم پایین جمعیت در چنین نواحی روستایی اهمیت مسأله انسجام اجتماعی روستاییان را دوچندان می‌کند. در این راستا نتایج نشان می‌دهد که انجمن‌های مورد مطالعه به هم پیوستگی، تعلق مکانی و کاهش درگیری و نزاع تأثیرگذار بوده است. این نتایج با نتایج پژوهش‌های یوسف و همکاران، ۲۰۰۹ نیز همخوانی دارد که نشان داده است انجمن‌های اعتبار در ایالت کوارا بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار بوده است. کولین و همکارانش، ۲۰۰۹؛ کلمان، ۱۹۹۹ نیز بر نقش این کانون‌ها در جلب مشارکت روستاییان تأکید داشته‌اند. در این راستا افزایش توانمندسازی اجتماعی و بهره‌مندی از حمایت‌های اجتماعی نتایجی است که آلن و هوبان، ۲۰۰۴ و همچنین سیواچیتاپا، ۲۰۱۳ در بررسی‌شان بدان اشاره نموده‌اند.

از یافته‌های دیگر پژوهش تأثیر مستقیم و غیر مستقیم انجمن‌ها بر سرمایه انسانی نواحی روستایی است. با دسته‌بندی معنای درک شده از داده‌های میدانی چنین برآورد شد که انجمن‌ها بر بهداشت و درمان، تحصیلات و کسب مهارت و تجربه تأثیرگذار بوده است. بخشی از این تأثیرات را چنین می‌توان استدلال نمود که با توجه به منابع مالی که این انجمن‌ها فراهم می‌آورند موجبات ارتقاء تحصیلات در سطح فردی و بهبود کمیت و کیفیت امکانات آموزشی در سطح سکونتگاه روستایی شده است. درمان و بهداشت از مقوله‌های دیگر این بخش است چرا

که نتایج نشان می‌دهد انگیزه مقابله با بیمارهای ناگهانی و کمک به درمان افراد بیمار که با کمبود مالی مواجه هستند، بخشی از انگیزه روستاییان را در تشکیل انجمن‌ها تبیین می‌کند. بر طبق یافته‌های پژوهش، مقوله دیگری که در ذیل سرمایه انسانی از انجمن‌ها تاثیر پذیرفته است، مهارت و کسب تجربه روستاییان است. این عامل هم بطور مستقیم و هم بطور غیر مستقیم تاثیر پذیرفته است. در این زمینه نتایج میدانی شواهدی را در زمینه ارتقاء مهارت‌های حرفه‌ای، شخصی و خانوادگی به اثبات می‌رساند که در صورت فقدان وجود انجمن‌ها برآوردن چنین نیازهای با مشکل بیشتری مواجه بوده است. این کارکرد انجمن‌ها را نتایج یافته‌های جی. بیازا و همکاران، ۲۰۰۹؛ کسول و همکاران، ۲۰۱۳؛ زوکا و همکاران، ۲۰۱۴؛ یوسف و همکاران، ۲۰۰۹ نیز مورد تایید قرار داده است.

سرمایه فرهنگی روستایی از جمله مقوله‌های است که از کارکرد انجمن‌های اعتبار و پس-انداز روستایی تاثیر می‌پذیرد. در این راستا نتایج نشان می‌دهد انجمن‌ها بستری را فراهم نموده‌اند که موجبات تقویت و حفظ سنت‌ها و بناهای فرهنگی شده است. انجمن‌ها با برقراری ارتباط بین افراد امکان آشنایی افراد با چهره‌های خاص منطقه، پیشینه قومی - قبیله‌ای، تاریخ منطقه زندگی و همچنین شناخت مکان‌های سیاحتی - زیارتی گوناگون را مهیا نموده است. صیانت از بناهای فرهنگی سکونتگاه‌های روستایی از جمله شاخص‌هایی است که از کارکرد انجمن‌ها متاثر شده است و مواردی متعددی از مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی بر این نکته صحت گذاشته است که اعضای انجمن در چندین مورد اقدامات عملی، فکری و مالی در راستای صیانت از بناهای فرهنگی و باستانی منطقه انجام داده‌اند. علاوه بر این از آنجا که منطقه مورد مطالعه از لحاظ چشم‌انداز و منابع طبیعی از استعداد بالایی برخوردار است و مناظر طبیعی بخشی از داشته‌های فرهنگی نواحی مورد مطالعه شناخته می‌شود انجمن پیامدهایی را در این زمینه داشته‌اند؛ که می‌توان به مواردی نظیر جلوگیری از دست‌اندازی غریبه‌ها بر زمین‌های بکر روستا، جمع‌آوری و نظارت بر گردآوری اشغال‌ها و ساماندهی فضولات دامی اشاره نمود. مطالعات جی بیازا و همکارانش، ۲۰۰۹؛ داس و بووال، ۲۰۱۲ نیز این نتایج را مورد تایید قرار داده است.

تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که در برخی از موارد انجمن‌ها بر شاخص‌های نهادی توسعه روستایی نیز تاثیر مثبت داشته‌اند. بازاریابی از جمله نهادهایی است که بر توسعه‌یافتگی نواحی روستایی نقش مهمی دارد. روستاهای مورد مطالعه با نظام معیشتی خرده‌پایی و تولیدات خام زراعی و دامی از این نهاد تاثیر زیادی می‌پذیرد و در این راستا انجمن‌ها در برخی موارد

ناکارآمدی بازار خرید و فروش نواحی روستایی مورد مطالعه تا حدودی تحت تاثیر قرار داده و با فراهم آوردن دو ویژگی مهم؛ یعنی شرایط اطلاع رسانی در زمینه آگاهی از قیمت ها و نرخ ها و فراهم آوردن پشتوانه مالی جهت فروش بموقع از ناکارآمدی بازار تا حدودی کاسته است. در این قسمت روستاییان به مفاهیم کوتاه شدن دست دلالان و سودجویان، آگاهی از قیمت ها و کاسته شدن اضطرار در فروش محصولات اشاره داشتند. تامین اجتماعی، خرده مقوله ای دیگری است که در این قسمت از پژوهش درک شده است. تامین اجتماعی برای زارعان و دامداران خرده-پایی که از پشتوانه صنفی برخوردار نیستند، مساله ای مهمی است که در انحصار داده های گردآوری شده می توان به تاثیر انجمن ها بر این مقوله پی برد. این نتیجه را پژوهش رحمانی و همکاران، ۱۳۸۹؛ آلن و هوبان، ۲۰۰۴ نیز بیان داشته اند. به نحوی که آنان به دستگیری در زمان وقوع حادثه ناگهانی، دستگیری در زمان بیماری و از دست دادن کار و کمک در زمانی که روستاییان نتوانند از جایی درآمد داشته باشد و یا آسیبی بدانها وارد شده است را از پیامدهای فعالیت های اینگونه انجمن ها می دانند.

همچنین نتایج پژوهش در این قسمت نشان می دهد که نهاد محلی شورا و دهیارهای روستایی از تاثیرات مثبت انجمن ها بی بهره نبوده اند. آنطور که از یافته های پژوهش منتج شده است شوراهای روستاهای محدوده مورد مطالعه در برخی از موارد از کمک های مالی، فکری و فیزیکی انجمن ها بهره می گیرند. در مجموع یافته ها در این ارتباط نشان می دهند که این انجمن ها در برخی اوقات همسو با عملکرد شوراهای روستاها بوده و در برخی از روستایی نهادی مستقل از شورای و دهیاری روستا شکل گرفت است که در هر دو صورت به عنوان یک نهاد کمکی برای شورا شناخته می شود. یکی دیگر از مشخصه هایی که در ذیل توسعه نهادی از معناها انتزاع گردید، تاثیر است که انجمن ها بر افزایش ارتباط و آشنایی روستاییان با عملکرد مسئولان داشته است. انجمن ها با ایجاد شبکه های اجتماعی بین افراد زمینه را برای آشنایی روستاییان با عملکرد مسئولان محلی تاثیرگذار بر روند معیشت شان را بیشتر نموده و روستاییان بیشتر در جریان کار و فعالیت های ادارت محلی قرار می گیرند. آلن و هوبان، ۲۰۰۴ نیز در بررسی شان به افزایش حضور و مشارکت روستاییان در قالب چنین تشکلهای را در فرایند تصمیم گیریها و برنامه ریزی روستایی را بسیار پراهمیت تلقی نموده و یادآور شده اند که چنین نهادهای با همیاری با نهادهای محلی می تواند بازخورد مفیدی را برای عمران روستایی در پی داشته باشد.

یکی از ابعادی که مطابق با ادبیات نظری در تحلیل یافته‌ها مدنظر پژوهش بوده است، بعد اقتصادی توسعه روستایی بوده است. نتایج حاصل از پیامدهای انجمن در زمینه شاخص‌های اقتصادی توسعه روستایی بیانگر این است که این انجمن‌ها در برخی از موارد توانست بر بعد اقتصادی روستایی تاثیرگذار باشد. مقوله‌بندی یافته‌های میدانی در ذیل این بعد از توسعه روستایی بیانگر این است تاثیر اقتصادی انجمن‌ها بر توسعه روستایی را می‌توان در دو مقوله تاثیر انجمن بر سرمایه اقتصادی و تاثیر انجمن بر سرمایه مالی روستاییان خلاصه نمود.

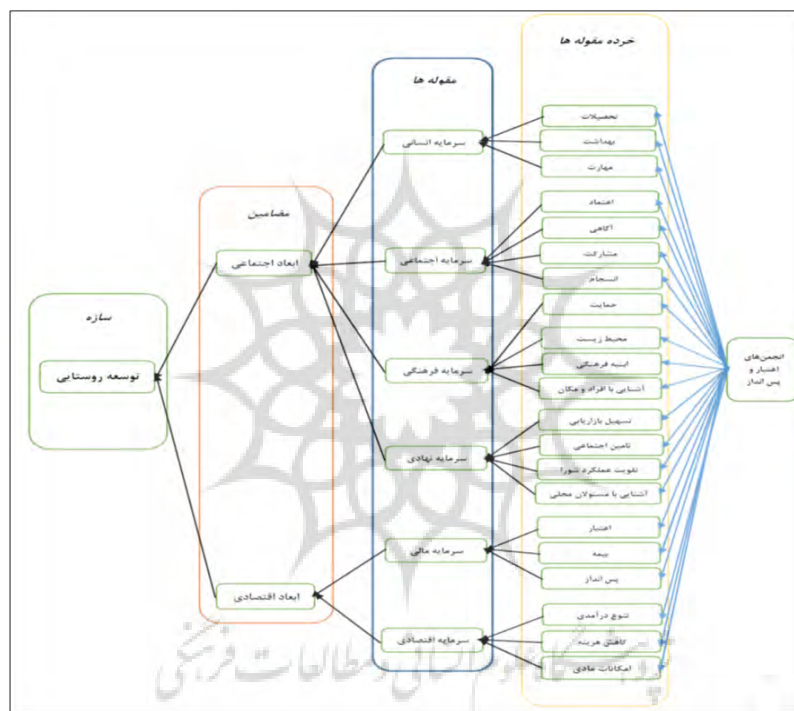
در زمینه سرمایه اقتصادی می‌توان به کاهش هزینه‌ها، تنوع منابع درآمدی و افزایش امکانات مادی اشاره نمود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که انجمن‌ها در بعضی از موارد میانبری را برای روستاییان فراهم نموده‌اند که کاهش هزینه‌ها را برای آنها در پی داشته است. برخی از این میانبرها در زمینه انجام کارهای عمرانی روستا بدون تشریفات، دید و بازدیدهای آسان و انجام کم هزینه کارهای مالی است. تنوع منابع درآمدی از دیگر پیامدهای انجمن‌ها است. اتکا روستاییان به یک منبع درآمدی - غالباً دامداری - آنها را در برابر تکانه‌های اقتصادی، اجتماعی و طبیعی آسیب‌پذیر می‌نماید از اینرو این تاثیر می‌تواند برای رونق اقتصادی نواحی مورد مطالعه مهم باشد. تنوع منابع درآمدی و ایجاد منابع درآمدی جدید مانند زنبورداری، کاشت درختان میوه، قالی‌بافی و رانندگی از کارکرد دیگر این انجمن‌هاست. نتایج پژوهش‌های کسول و همکاران، ۲۰۱۳؛ پاژندی و باداتی، ۲۰۰۲؛ شارما، ۲۰۰۱ نیز این نقش از انجمن‌ها را تایید می‌نمایند. چراکه؛ به نظر آنان این انجمن‌ها محرک مناسبی برای کسب و کار روستایی جهت افزایش سرانه درآمد خانوار است. از سوی دیگر، افزایش امکانات مادی از دیگر نتایج دیگری است که در این قسمت حاصل آمده است. در زمینه ارتقاء کمی و کیفی امکانات مادی - رفاهی بواسطه بهرمندهی از کمک‌های مالی انجمن‌ها می‌توان به خرید ماشین‌آلات زراعی و دامداری، اتومبیل، امکانات خانگی اشاره نمود که از یافته‌های میدانی منتج می‌گردد. این نتایج در پژوهش‌های جانسون و روگالی، ۱۳۸۳؛ کلمان، ۱۹۹۹؛ کولینس و همکارانشان، ۲۰۰۹ نیز مشاهده می‌شود.

سرمایه مالی از جمله دیگر مقوله‌هایی است از معناهای حاصل شده در ذیل بررسی تاثیر انجمن‌ها بر توسعه اقتصادی حاصل شده است. همانند بعد اجتماعی انجمن‌ها، از یک منظر ماهیت و کارکرد مالی انجمن‌های مورد مطالعه نیز بسیار قوی می‌نماید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که می‌توان اثربخشی این انجمن‌ها را بر نواحی روستایی را در حوزه‌های پس‌انداز، دریافت اعتبار و بیمه بررسی نمود.

تشکیل خودجوش انجمن‌ها به نوعی این نکته را اثبات می‌کند که روستاییان توانایی و تمایل پس‌انداز را دارند. نتایج بررسی‌های مربوط به این بخش نشان می‌دهد برخی از روستاییان در هیچ یک از نهادهای مالی پس‌انداز ندارند؛ الا در انجمن‌های مالی محلی. پس‌انداز در انجمن‌های مالی در برخی مواقع جلوی پیش‌فروشی و یا بی‌موقع فروشی محصولات دامی و زراعی افراد عضو را گرفته است. این مفهوم بیان‌کننده آن است که انجمن بطور غیر مستقیم بر پس‌انداز روستاییان اثرگذار است. پاژندی و باداتیا، ۲۰۰۲؛ شارما، ۲۰۰۱؛ یوسف و همکارانش، ۲۰۰۹ در بررسی‌هایشان به این موارد نیز اشاره کرده‌اند. مقوله بعدی در ذیل سرمایه مالی، تاثیر انجمن بر دریافت اعتبار است. نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد یکی از اولویت‌های مهم منابع دریافت اعتبار برای اعضاء ذخایر مالی انجمن‌ها است. دسترسی به وام و اعتبار بواسطه عضویت صندوق بر کسب و کار روستاییان نیز تاثیر گذاشته است. در اینگونه نواحی دسترسی به نهادهای رسمی برای برخی از روستاییان مشکل است و یا در ارائه خدمات مالی رسمی کمبودهایی وجود دارد که این انجمن‌ها جایگزین مناسبی به نظر می‌رسند. افزایش دریافت اعتبارات از جمله نتایجی است که در برخی از پژوهش‌ها نیز منتج شده است. از آن جمله می‌توان به پژوهش‌های شارما، ۲۰۰۱؛ کولینس و همکارانش، ۲۰۰۹ نام برد که از وجه بارز تاثیرگذاری اینگونه تشکلهای افزایش ظرفیت وام‌گیری روستاییان ذکر نموده‌اند. از جمله تاثیرات دیگر انجمن‌ها بر توسعه روستایی، تاثیر آنها بر بیمه روستاییان است. نتایج نشان می‌دهد روستاییان منطقه مورد مطالعه با تاسیس چنین انجمن‌هایی در واقع با همیاری همدیگر به نوعی برای خود بیمه و پشتوانه امن تدارک دیده‌اند. در محدوده مطالعه کارکردهای بیمه‌ای این انجمن‌ها را می‌توان در زمینه‌های مرگ و میر ناگهانی، حوادث طبیعی مانند سیل، زلزله، ... از دست دادن کار و خسارتهای مادی در یافته‌های پژوهش درک نمود. پژوهش‌های رحمانی، مریم و همکاران، ۱۳۸۹؛ مار و انامه، ۲۰۰۴؛ روسنبرگ، ۱۹۹۳ از جمله پژوهش‌هایی است چنین کارکردهای این تشکلهای در فضای روستایی اشاره نموده‌اند. در مجموع؛ با توجه به بحث‌های انجام گرفته تاثیر اجتماعی اینگونه تشکلهای را می‌توان در شاخص‌های سرمایه اجتماعی، فرهنگی، انسانی و نهادی خلاصه نمود که می‌توان سرمایه‌های انسانی را در مولفه‌های بهداشت، آموزش، مهارت، سرمایه اجتماعی را در مشارکت، حمایت، اعتماد، انسجام، آگاهی، سرمایه فرهنگی را در آشنایی روستاییان با افراد و مکان‌ها، حفظ سنت‌های بومی، حفاظت از محیط-زیست و ابنیه فرهنگی و همچنین سرمایه نهادی را در تسهیل بازاریابی، تامین اجتماعی،

تقویت عملکرد شورای روستا، آشنایی با مسئولان محلی و عملکردشان دسته‌بندی نمود. در بعد اقتصادی؛ ابعاد اثربخشی انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز روستایی بر توسعه روستایی را می‌توان در مولفه‌های سرمایه‌های مالی با خرده مولفه‌های اعتبار، بیمه و پس‌انداز و همچنین سرمایه اقتصادی با خرده مولفه‌های تنوع درآمدی، کاهش هزینه اقتصادی، امکانات مادی بیان نمود (شکل ۲). بحث‌های انجام شده نشان می‌دهد که این انجمن‌های علی‌رغم ناشناخته بودن و عملکرد محلی‌شان، کارکردهای مهمی در راستای توسعه روستایی دارند. از اینرو این تشکله‌ها در جهت عملیاتی نمودن برخی از برنامه توسعه روستایی مانند تامین مالی، حفظ محیط زیست، توانمندسازی روستاییان و اجرای بسیاری از برنامه‌های عمران سکونتگاه‌های روستایی می‌تواند مورد توجه برنامه‌ریزان توسعه روستایی قرار گیرد.

شکل ۲ - ابعاد اجتماعی - اقتصادی اثربخشی انجمن‌ها بر توسعه روستایی

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی توسعه، تهران: نشر کلمه.
- ایمان، محمدتقی، نوشادی، محمودرضا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کیفی، مجله پژوهش، ۳(۲)، ۴۴ - ۱۵.
- جوانمردی، کیامرث (۱۳۸۴). لزوم و اهمیت تشکیل گروه‌های خودیار مالی روستایی در گسترش اعتبارات خرد روستایی (تجربه بانک کشاورزی)، مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد (توسعه روستایی و کاهش فقر)، تهران.
- حسن‌زاده، علی و قویدل، صالح (۱۳۸۴). چالش‌های تامین مالی خرد روستایی در ایران (مقایسه تطبیقی صندوق‌های قرض‌الحسنه روستایی و گرامین بانگ بنگلادش)، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۳(۴۲)، ۱۶۹ - ۱۴۱.
- حسن‌زاده، علی (۱۳۸۲). توسعه خدمات مالی - اعتباری و نهادهای مالی غیربانکی با تاکید بر بخش روستایی، فصلنامه جستارهای اقتصادی، ۳(۳)، ۹۶ - ۶۱.
- دوان، ام. ال (۱۳۸۸). اولویت‌های توسعه روستایی، ترجمه مهدی طالب، احمد محمدی، زهرا فرضی‌زاده و حسین قهاری، تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- رحمانی، مریم؛ رفیع‌پور‌گاوگانی، سعید؛ زندرضوی، سیامک؛ ادیبی، مهدی و ربانی، علی (۱۳۸۹). اثر اعتبارات خرد بر مدیریت بحران: مطالعه موردی صندوق اعتبارات خرد زنان روستای پشت‌رودبم، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳(۳)، ۸۳ - ۵۱.
- رحیمی، عباس (۱۳۸۵). بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های و ساختار نظام اعتبارات در ایران با دو کشور برزیل و اندونزی، مجله جهاد، ۲۷(۵)، ۶۲ - ۳۵.
- طالب، مهدی و عنبری، موسی (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی روستایی (ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران)، چاپ دوم، تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- طیبی، زهرا و نجفی، بهالدین (۱۳۹۰). تعیین میزان آسیب‌پذیری و شیوه مدیریت خطر در گروه‌های اعتباری خرد: کاربرد مدل تقسیم خطر و داده‌های پانل، فصلنامه اقتصاد کشاورزی، ۴(۵)، ۴۹ - ۲۵.
- عمادی، محمدحسین (۱۳۸۴). نقش اعتبارات خرد در تسریع فرآیند توسعه روستایی: مقایسه دو دیدگاه، مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد (توسعه روستایی و کاهش فقر)، تهران.

- معظمی، میترا (۱۳۷۷). بررسی مبانی نظری و تجربی اعتبارات روستایی (در برخی کشورهای آسیایی)، تهران: انتشارات مرکز پژوهش‌های و بررسی مسائل روستایی، وزارت کشاورزی.
- نجفی‌اصل، زهره (۱۳۸۵). بررسی پیامدهای اعتبارات خرد روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار روستایی با تاکید بر طرح حضرت زینب کبری(س): مطالعه موردی در روستاهای تحت پوشش این طرح در شهرستان بوئین زهرا از توابع استان قزوین، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه مدیریت توسعه، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران).
- یارون، جاکوب؛ دونالدپی، مک؛ جر، بنیامین و پیپرک، جردا. ال (۱۳۸۱). تامین مالی روستایی، ترجمه رضا حسینی، تهران: نشر علوم کشاورزی و کاربرد.
- Adams, A., Muhammed, S. A., & Boateng-Kwakye, S. (2015). Village savings and loan Association and livelihood of people in rural Communities in the bole District of Ghana: A Case of Village Savings and loans associations supported by Jaksally youth, *International Journal of Development Research*. 4(1), 118-126.
- Allen, H. and P. Hobane. (2004). *Impact Evaluation of Kupfuma Ishungu Zimbabwe*. CARE International
- Anyango, E. (2010). Village Savings and Loan Associations: experience from Zanzibar, *Decentralised Financial Services*.
- Brannen, C. (2015). An Impact Study of the Village Savings and Loan Association (VSLA) Program in Zanzibar, Tanzania, (A thesis submitted to the faculty of Wesleyan University, in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Bachelor of Arts with Departmental Honors in Economics).
- Buchenrieder, T., Munkung, G., (2012). Individual social capital and access to formal credit in Thailand, Individual social capital and access to formal credit in Thailand. International Association of Agricultural .Economists (IAAE) Triennial Conference. Foz do Iguacu, Brazil.
- Coleman, B. (1999). The Impact of Group Lending in Northeast Thailand. *Journal of Development Economics*, 60 (1), 105-141.
- Collins, D, Morduch, J, Rutherford, S, & Ruthven, O. (2009). *Portfolios of the poor: How the world's poor live on \$2 a day*. Princeton University Press.
- FAO. (1998). *Agricultural Finance Revise: Why?* Food and Agricultural Organisation (FAO) and Deutsche Gesellschaft fuer Technische Zusammenarbeit (GTZ).

- J. Beyeza, A. Mugasa, F. Kaharuzza. M. (2009). Village savings and loans associations – an innovative community financing approach for safe motherhood, Free communication (oral) presentations / International Journal of Gynecology & Obstetrics, 107S2, S93–S396.
- Karmakar, K.G (1999). *Rural Credit and Self-Help Groups; Micro Finance needs and concepts in India*, Sage Publication, New Delhi.
- Kasarjyan, M. (2011). *Improving the functioning of the rural financial markets of Armenia*, Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, Volume 62.
- Ksoll, C., Lilleør, H., Lønborg, J., Rasmussen, O,. (2013). *Impact of Village Savings and Loans Associations: Evidence from a Cluster Randomized Trial*, Published The Rockwool Foundation Research Unit, Study Paper (56).
- Lalitha N. and Nagarajan. B. (2002). *Self-Help Groups in Rural Development*, Dominate Publishers and Distributors, New Delhi.
- Marr, A. and Onumah, G.E. (2004). *Documenting and assessing the impact of the family saving product*. Report for CARE: Bangladesh.
- Oluyombo, O. O, (2012). The role of cooperative societies in rural finance: evidence from ogun state, Nigeria, (Thesis Submitted in Partial Fulfilment of the Requirements of de Montfort university, Leicester, uni ted Kingdom for the Degree of Doctor of Philosophy).
- Premchander, S. and Prameela, V. (2007). *Empowering Women through Microfinance: A Policy and Programme Review*. Delhi: CARE India.
- Puhazhendi, V. and Badatya KC. (2002). SHG Bank Linkage Programme for Rural Poor-Impact Assessment, Paper presented in Seminar on SHG-Bank Linkage at New Delhi on 25 and 26 November, published by: Micro Credit Innovations Department, NABARD.
- Rathinam, U. and Natchimuthu K. (2010). Women Empowerment in Indian Context - An Impact of Self Help Groups on Women Livelihoods in Pondicherry', 2010, Lambert Academic Publishing, Pages: 120.
- Rathinam, U. And Abunga Akudugu, M. (2014). Self-help Groups as a Livelihood Development for Rural Women: Experiences from India and Ghana, *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(15), 201 – 222.
- Robinson, M. S. (2001). *The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for the Poor*. USA: International Bank for Reconstruction and Development.
- Rogaly, B. (1996). Agricultural growth and the structure of Casual Labour – hiring in rural west Bengal, *journal of peasant studies*, 23 (4), 41 – 57.

- Rosenberg, R. (1994). Beyond Self-Sufficiency: Licensed Leverage and Microfinance Strategy. Washington, D. C.: United State Agency for International Development.
- Rosenberg, R. (1994). Beyond Self-Sufficiency: Licensed Leverage and Microfinance Strategy. Washington, D. C.: United State Agency for International Development.
- Shah, A, (2007), Patterns, processes of reproduction, and Policy Imperatives for Poverty in Remote Rural Areas: A Case Study Southern Orissa in India, A paper prepared for the international workshop “Understanding and addressing spatial poverty traps: an international workshop” 29 March 2007, Spier Estate, Stellenbosch, South Africa.
- Sharma, KC, (2001). Micro Financing through Self Help Groups. *Journal of Agricultural Economics*, 56 (3), 460- 461.
- Sivachithappa, K. (2013). Impact of Micro Finance on Income Generation and Livelihood of Members of Self Help Groups – A Case Study of Mandya District, India, *Social and Behavioral Sciences*, (12), 228 – 240.
- Uddin, M. S. (2011). *Role of Microcredit and Community- Based Organizations in a Wetland Area in Bangladesh*, (A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies of The University of Manitoba in partial fulfillment of the requirements of the degree of Master of Natural Resources Management).
- World Bank, (2007), *Community-based Financial Organizations A Solution to Access in Remote Rural Areas?*, The findings, interpretations, and conclusions expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the Board of Executive Directors of the World Bank or the governments they represent. www.worldbank.org/rural.
- Yusuf, N, Ijaiya. G. T, Ijaiya. M. A (2009), Informal Financial Institutions and Poverty Reduction in the Informal Sector of Offa Town, Kwara State: A Case Study of Rotating Savings and Credit Associations (ROSCAs), *Kamla-Raj, Rural Sociology*, 20(1), 71-81.
- Zucca, L. (2014). Savings groups as a socioeconomic strategy to improve protection of moderately and critically vulnerable children in Uganda, *Economic Dimensions of Child Protection and Well-being*, 47(2), 176–181.